

Nynäshamn – kommun i psykoterapi

Dalai Lama hade lovat komma och fira Nynäshamn. Inte Paris eller London eller Athen, utan det oansenliga Nynäshamn. Vad såg Dalai Lama i Nynäshamn? Hade Nynäshamn en speciell kontakt med drömmen om det goda? Jag gav mig ut på spaning för att lära känna Nynäshamn närmare. Jag försökte se med Dalai Lamas ögon. Och upptäckte bakom vardag och tristess tydliga tecken på pånyttfödelse.

All förändring börjar i det inre

Hur får man redan stressade plikttyngda kommuninvånare att engagera sig i ekoarbetets vardagligheter – att kompostera, att sortera sopor, att avstå från bekväma vanor? Det hjälper ju inte hur mycket entusiasm och god vilja beslutsfattarna och tjänstemännen i kommunhuset har. Om de vanliga människorna inte kan mobiliseras, kommer alla satsningar att misslyckas.

En eftermiddag när novemberdimman låg särskilt tät och tung över Nynäshamn hörde jag hälsoplaneraren Mats Alberts diskutera den här frågan med en ung universitetsstuderande som höll på att skriva en uppsats om svenska kommuners ekoarbete.

- Det finns många olika sätt att nå fram till människor, sade Mats. Genom föreningar, skolor och studieförbund, genom att informera och visa goda exempel. Alla vägar prövas.

Mats röst blev tillkämpat käck och en stor trötthet smög sin in i rummet. Jag insåg som i blyxtbelysning att Mats visste att de här metoderna inte skulle lyckas, hur skickligt och vetenskapligt utarbetade de än var. Det var själva föresatsen att ”aktivera” invånarna, att ”få dem att engagera sig” som var fel, lika fel som att en förälder försöker aktivera sin tonårsson eller –dotter. Om naturen är vår stora moder så är kommunen hennes *stand-in* i svensk vardag.

Senare när Mats och jag fikade spann vi vidare på liknelsen kommun – ”tonårsmorsa”. Och vi kom fram till att den första åtgärden för en kommunaltjänsteman kanske borde vara att genomskåda sina psykologiska projektioner på kommuninvånarna. Människor kan, som varje tonårsmor till sist upptäcker, inte reformeras genom yttre påverkan. Önskan till förändring måste komma inifrån människan själv.

Men även vi kommuninvånare behöver arbeta med våra psykologiska projektioner på kommunen. Vi ser bara fel med den. Vi beklagar oss över den och skäller på den. Vi beskyller den för att vi är vad vi är, och har det som vi har det. Ingenting kommunen gör kan roa eller charma oss. Vi låtsas inte känna den, förnekar vårt förhållande till den. Men om den skulle upphöra med någon av sina omsorger, dra in på sitt stöd eller underhåll till oss, upplåter vi ett ramaskri och vägrar lyssna på sakskäl.

Precis som när man försöker lära känna sin biologiska mor bakom projektionerna för att förstå henne som människa borde man lära känna sin kommun bakom sina psykologiska projektioner. Order kommun kommer från latinets ”communis”, som betyder gemensam. Kommunen är en del av vårt gemensamma liv, den är en del av oss, liksom vi är en del av den. Den är en ”gemenskap” av individer, liksom Europa eller världen är en gemenskap av nationer. I nästan varje mening i Nationalencyklopedins definition skulle man utan vidare kunna ersätta ordet kommun med moder utan att betydelsen ändrades.

Kommunens uppgift är att värna om och tjäna oss. Den tar hand om oss när vi är för små eller för gamla eller för nergångna för att klara oss själva. Den vakar över vår hälsa och miljö, våra städers planering och byggnation, anlägger och underhåller våra vägar och parker, producerar oumbärliga varor som vatten och el, vakar över renhållningen.

När Mats och jag funderade på hur man genom psykoanalys reder ut förhållandet mellan människor, undrade vi om samma metod var tillämpbar på kommuner och kommuninvånare?

Inom psykoanalysen förstår man betydelsen av det mänskliga mötet. Kan mötet fungera när det gäller kommuner och kommuninvånare, kan en kommun möta människorna, kan människorna möta kommunen?

Mats och jag klättrar en dag genom taggiga busksnår, över skrovliga fällda tallstammar och stenbumlingar. Innan vi kommer upp på höjden har jag sjunkit ner till fotknölna och med nöd och näppe undgått att sätta en rova i ett lerigt traktorspår. Mats löper före, för att när jag till slut svettig och flåsande äntrar toppen slå ut med handen i en svepande gest och stolt förkunna: ”Allt det här är Nynäshamns kommun.”

Jag hann upp innan solen definitivt sjönk i havet. Nedanför breder Mysingen ut sig, rosasvart mot den sörmländska skärgårdens grå- och guldsjuktande granithällar. Och någon kilometer bort, litet till höger, sticker oljeraffinaderiets cisterner upp, som silvergälsande jättefallor hållande himmel och jord på plats.

När mina ögon vänjer sig vid ljuset ser jag andra spår av människors framfart. Hela strandlinjen på det smala näset till vänster är egendomligt trasad, som om den vore tuggad av en jättelik käft.

Det är stora svarta kantiga stenblock, berättar Mats, sprängmassor som hopats i havet när man i mitten av åttiotalet planerade att anlägga energikombinatet Nex vid raffinaderiet. Jag får också veta att försvaret under oljekrisen utmed långa kuststräckor sprängde bort bergets innandöme för att skapa en förvaringsplats för olja. Grottorna som stått oanvända är nu påtänkta för en framtida säsongslagrad solvärmeanläggning.

Vid foten av vår utsiktsplats ligger ett gammalt växtforskningsinstitut där Georg Borgström, en av de första forskarna i världen som protesterade mot rovdriften av jordens resurser, var verksam på 40-talet. Några hundra meter från den gula vissnande byggnaden genomkorsas skärgårdslandskapet av en asfalterad autostrada, som byggts för Nex tänkta långtradare och tankbilar.

Nynäshamn syns vila i en djup försjunkenhet. Inte bara havet, klipporna, träden, måsarna och den sjunkande solskivan, utan också de konkreta manifestationerna av mänsklig företagsamhet och materialism antar en drömlig karaktär. Och jag känner för ett ögonblick hur allt som varit: visionerna, förväntningarna, begären och rädslorna hos alla de människor som under århundradenas lopp levat och dött här, och allt som kommer att bli, finns som en förtäta formgivande kraft i det närvarande.

Scenen uppvisar synliga spår av förfall och död, men också av födelse och nytt liv. Storindustrin med dess meganläggningar och megafantasier om ständigt stegrad produktionskraft och utveckling är definitivt passé. Den ger oss inte längre något lyft, utan fyller oss med vaga skuld- och

olustkänslor. Det är inte längre maskinerna och det maskinmässiga, den materiella tillvarons hårdvara, utan det levande och oförutsägbara, själens mjukvara, som är i fokus för vårt intresse. Det är i de själsliga kvaliteterna som det nya livet finns, i skönheten, friden, sinnesron, medmänskligheten, mednaturligheten.

Under mina spaningar i Nynäshamn har jag känt dessa värden som en omisskännlig doft, en atmosfär, stundom förtätad, stundom mycket svag, men tydligt förnimbar. Den fanns hos Anders Byström, som stretade och strävade för att tjäna mänskligheten i Nynäshamn. Bland den brokiga skaran individer som försökte skapa en blomstrand bomiljö av de trista betongkolosserna i Nynäshamns problematiska stadsdel Backlura. Hos det socialdemokratiska kommunalrådet Tommy Söderblom som själv höll på att stöpas om genom sitt växande engagemang i kommunens omstöpningsprocess. Hos den första kullen miljöguider som utexaminerats på ABF och som skulle lära nynäshamnarna sortera sopor, kompostera och tänka i kretslopp. Hos de vuxna barnbarnen till Axel Ax:son Johnson, grundaren av oljeraffinaderiet. Bland tjänstemännen på vattenkontoret som försökte sätta sig in i etiken kring vattenhushållningen och en isälvs rätt att finnas till. På kultur-, park- och fritidsförvaltningen där man som bäst diskuterade byggnadslovet till en buddhistisk fredspagod som nynäshamnarna skulle kunna vallfärda till för att meditera och arbeta med sitt inre. Hos skolchefen Agneta Landin och hennes tappra skara av medarbetare som försökte införa en djupare människosyn i skolan i Nynäshamn.

Och naturligtvis hos Mats Alberts som jag lärde känna redan för många år sedan under hans tid som utvecklingssamordnare inom äldreomsorgen i Nynäshamn. Han som var idrottsman och atlet hade av de gamla invigts i det mänskliga kretsloppets mysterium. En personlig kris visade honom hans egen sårbarhet och öppnade hans ögon för naturens sårbarhet.

Krisen födde en ekokommun

Att vi människor utvecklas genom prövningar vet vi. Men kan ett helt samhälle ”födas på nytt” ur svårigheter? Och hur går det i så fall till?

Nynäshamns kommun var för några år sedan så nedsmutsad och förstörd att den ansågs vara bortom allt hopp, och i riksdagens regionalplan reserverades för ”miljöstörande tung industri”. Kommunapparaten var körd i botten, det fanns inga pengar, besvikelsen och illusionslösheten grep omkring sig.

Och så, oväntat även för dem som befann sig på nära håll, i november 1991, fattas beslutet att Nynäshamn ska bli en ekokommun.

Mats Alberts säger att det hela handlar om en inre förändring av själva sättet att se på livet.

- Om du vill förstå vad som händer i Nynäshamn, bör du söka efter en förklaring till det historiska skeendet djupt i det mänskliga psyket, säger han. Titta närmare på de mänskliga processerna bakom de yttre skeendena!

- Kretsloppstänkande är inte bara tillämpligt på våra sopor och industriprodukter, på natur och människa, utan också på historiska och sociala skeenden. Även framväxten av en industribygd och födelsen av en miljökommun kan ses som ett kretslopp. Och samma principer gäller för dem som för sopsortering – att i det förgångnas kompost finna näring och material för nuets spirande liv.

De första spåren efter människor i Nynäshamns kommun är cirka 6 500 år gamla. Dess tidigaste invånare livnärde sig främst på vad havet gav. Landhöjningen ändrade livsbetingelserna och under bronsåldern började man ägna sig åt boskapsskötsel.

Många av kommunens byar och gårdar fanns redan vid järnålderns slut. Men efter moderna mått mätt var Nynäshamn fram till slutet av 1890-talet ett glest befolkat område. Först när järnvägen kom vid sekelskiftet började stadsbebyggelsen skjuta fart.

När industrimannen Axel Ax:son Johnson 1928 uppdrog åt sina medhjälpare att börja spränga och schakta stenkross bland strandklipporna nere vid dåvarande Koviken för att bygga Sveriges första oljeraffinaderi bars han av en förvissning om att det skulle förbättra människornas villkor. Johnsonlinjen var det första rederiet i Sverige som övergick från kol- till dieseldrivna fartyg. I samband med destilleringen skulle man också tillverka fotogen och bensin och som biprodukter erhålla oljeasfalt, som visat sig vara ett oslagbart vägbeläggingsmaterial. Och Sveriges dåliga vägar var i stort behov av förbättring. Projektet erbjöd många arbetstillfällen för de arbetslösa som hade varit allt från trädgårdsmästare och snickare till strömmingsförsäljare. För den omfattande bergssprängningen anlätades till en början experter utifrån som efter hand lärde upp folk från trakten.

Knappt nio månader efter det att det första spadtaget togs kunde fyren under ångpannorna tändas och oljeframställningen börja. ”Vi äro bortskämda med att en industri som den här åsyftade så hastigt växer upp och med ens för den här på platsen existerande industrin ett gott steg framåt”, skrev Nynäshamnsposten.

Raffinaderiet byggdes efter hand ut för tillverkning av alla slags petroleumprodukter. Cisternerna blev allt fler och större. Hamnområdet vidgades. Expansionen gav nya arbetstillfällen. Men med den utökade verksamheten ökade också nedsmutsningen och skändningen av den vackra skärgårdsnaturen. Alla, från de förnäma gästerna på strandhotellen och kasinot till fiskarna, industriarbetarna och deras familjer och entreprenörerna upplevde det. Vattnet blev grumligt. Torsken sökte sig allt längre ut, maneterna blev allt sällsyntare. Men värst av allt var den illaluktande mörka röken som vissa dagar lägrade sig över landskapet och gjorde det svårt att andas.

Men psykologiska förträngningsmekanismer gjorde att reaktionen fördröjdes. Man visste att oljehantering var giftig. Men utsikten om fler arbetstillfällen och om ett ständigt ökat materiellt välstånd hade alltför stor lockelse för att man skulle vilja vidkännas det. Situationen främjade emellertid tillväxten av blivande miljöaktivister, skulle det visa sig. På Johnsonkoncernens växtforskningsinstitut, IVK, arbetade på 40-talet forskaren Georg Borgström, som skulle bli Sveriges första miljökampe. Och på Lunds gård i Ösmo växte sig miljömedvetandet allt starkare hos en av traktens egna döttrar, Vera Wicander.

Växtforskningsinstitutet låg vägg i vägg med raffinaderiet, ständigt utsatt för den rök och smuts och dåliga lukt som det spred. Man var aningslöst naiv på den tiden när det gällde miljögifter. Institutet ägnade sig huvudsakligen åt provodling av potatis och man experimenterade med en mängd olika bekämpningsmedel som numera är förbjudna, bland annat DDT. Med tiden skulle Georg Borgström bli en av de första forskarna i världen som slog larm om den globala rovdriften på jordens resurser, förstörelsen av matjorden, sinande vattenförråd, föröddas skogs- och betesmarker.

Vera Wicander gifte sig med Axel Ax:son Johnsons son Bo. Och när Nex – den katharsis som ledde

till nynäshamnarnas slutliga omvändelse – till sist kom befann sig en av dess huvudaktörer i Johnsonkoncernens själva hjärnkammare.

Så här gick det till.

I mitten av 70-talet framförde Nynäs petroleum, ett av Johnsonkoncernens bolag, planer på att bygga ut raffinaderiet och skapa ett jättelikt oljekraftverk. Alla statliga och kommunala organ, utom sociala centralnämnden, stödde enligt Vera Ax:son Johnson planerna. Trots de ökade påfrestningar det skulle medföra för miljön – nedsmutsning från jättelika kolupplag, slaggnedskräpning, en enorm ökning av den tunga lastbilstrafiken.

Men Vera protesterade. När ingen lyssnade organiserade hon en liten skara motståndsmän som eggade kommuninvånarna till uppror. Den förträngda sorgen över åratals miljöförstörelse drogs upp till ytan och nynäshamnarna splittrades i två läger, för och emot. Motståndsmännen triumferade till slut. Och projektet avväjdes. Men bara för att återuppstå i mitten av åttiotalet i skepnad av ett kolkondensverk som skulle köpa elström och kol för att tillverka ammoniak och sälja spillvärme. Ammoniak är en mycket farlig gas. I Norge hade en ammoniakfabrik exploderat och orsakat en dödlig katastrof, vilket man lovade inte skulle hända i det tätbebyggda Nynäshamn. Projektet skulle dessutom medföra omfattande utsläpp i havet av cyanid, PCB och kvicksilver. Av ammoniak skulle man tillverka gödsel. Som det redan fanns för mycket av i världen.

Nynäshamn var slokande och sjukt efter ett drygt halvsekels rovdrift och naturförstörelse, vilket även medförde sina ekonomiska konsekvenser. De styrande sökte desperat efter en lösning.

- Det fanns ingen annan dröm, ingen annan vision än Nex, berättar miljöpartiets ordförande Birgitta Ahlneby. Nex skulle dra till sig en mängd kringverksamheter, kemiska fabriker av olika slag. Det skulle lösa Nynäshamns vattenproblem och ordna vatten från Mälaren, bygga brandstation, restaurera elsystemet, generera nya vägar, P-platser och affärer. Alla de stora så kallade krafterna, kapitalet, fackföreningsrörelsen och den politiska majoriteten, satte sitt hopp till Nex. Nu skulle Nynäshamn leva upp igen.

Efter många turer, där de ansvariga gång på gång fick retirera och konsolidera sina ställningar medan protesterna växte i styrka och omfattning, havererade Nexprojektet till slut. Den verkliga kraften som hejdade Nex var nynäshamnarnas pånyttfödda liv.

Kämpade mot sin mans kraftverk

Om du sätter igång det här så har du din största motståndare i mig, klargjorde Vera för sin man Bo Ax:son Johnson, när hon i mitten på sjuttioalet först fick höra talas om det planerade oljeraffinaderiet i Nynäshamn.

Vera befann sig på en resa i Venezuela med sin man som på den tiden var VD för Nynäs petroleum, och hon var väl informerad om vad som pågick inom koncernen. Bo trodde inte riktigt på henne men han fick snart erfara att hon menade allvar. Vera tog upp striden med industrietablissemangen och kämpade i tio år för att rädda vad som fanns kvar av hennes natursköna barndomstrakt. Det blev mycket skrivelser i tidningarna och hon liknades vid miss Ellie i TV-serien Dallas. Men äktenskapet höll för påfrestningarna. Och oljekraftverket, ja det blev tvunget att kapitulera.

Jag träffar Vera en eftermiddag på hennes mans kontor i Nordstjernans hus på Stureplan. Hela hennes väsen utstrålar okuvlighet. Hennes blick är mycket djärv och rättfram, men längst inne i den finns en oväntad sårbarhet och mildhet.

- Jag är ursprungsmänniska och har alltid varit ”grön” säger hon utan omsvep. Och jag är emot krig. Jag var med och kastade ruttna ägg på ryska ambassaden och blev jagad av polis med dragna sablar, när Ryssland gick in i Finland. Och när man skulle hugga ner almarna i Kungsträdgården sa jag till min man: ”Om du inte hjälper till och stoppar det här kommer du att få se mig hängande i en gren. ”Naturen lär oss hur vi ska leva, om vi är uppmärksamma och studerar den på rätt sätt. Den är alltigenom levande och den måste ha en viss tankekraft för att klara sig.

Känslan för naturen har Vera ärvt från sin farfar, Gustaf Wicander, som slog sig ner i Nynäshamn på 1880-talet och byggde Lunds gård där hon ofta vistades i sin barndom. Kanske protesten mot industrin också!

När det blåste en sydvästlig vind lägrade sig en illaluktande rök från raffinaderiet över Lunds gård. ”I dag luktar det Johnson”, brukade hennes farfar säga. Och miljöförstöringen var ett av skälen till att familjen Wicander inte umgicks med familjen Johnson.

Men Vera gifte sig ändå med Axel Ax:son Johnsons son Bo. Deras förening blev själva upptakten till Nynäshamns pånyttfödelse. Och om farfar Wicander hade kunnat följa de många turerna i Nexaffären skulle han nog i alla fall ha välsignat de tu.

Medan Nynäs petroleum slog på trumman för oljekraftverket beredde sig Vera och hennes medhjälpare Enar Gärdek, som var varvschef på Grönviksvarvet i Nynäshamn, för strid. Vera hade andra planer för marken där det smutsiga oljekraftverket skulle ligga. Hon drömde om att skapa ett grönområde, låta riva järnvägsspåren i den gamla industrihamnen och förvandla den till ett seglarcentrum. Med sitt djupa vatten och sina vackra omgivningar skulle Nynäshamn kunna bli ett semesterparadis, som skulle bli lönsammare än någon industrianläggning.

Vera stod aldrig på barriaderna, utan nöjde sig med att utarbeta strategin och dra i trådarna i bakgrunden.

- Jag kunde samla och entusiasmera människor, berättar hon. Men jag är ju ingen industriexpert som kan bedöma tekniska frågor. Det fick andra göra. Jag är som en gammal bondmora, som ser naturen på ett enkelt sätt, utan att konstruera till det. Men många gånger är det en fördel.

Motståndskämparnas taktik bestod i att ta reda på fakta, sprida information och ordna möten. Till slut blev oljekraftverket politiskt omöjligt och planerna skrinlades.

Och hur reagerade din man och resten av Johnsonklanen på ditt agerande?

- Folk sa, det där äktenskapet kommer att spricka. Men min man och jag respekterar varandras olikheter. Vi har olika åsikter om det mesta, men just därför har vi särskilt trevligt ihop. Om man inte blir emotsagd blir det ju aldrig något intressant tankeutbyte. Sedan måste man skilja mellan sak och person. Och det gör man ju när man diskuterar på rätt sätt. Man får inte burdust slå igen dörren och säga: ”Jag tycker du är dum för att du tycker så där!” Men naturligtvis är det en balansgång att ha olika åsikter.

En dag sade Bo, efter att ha anlitat en utländsk ojävig expert som bekräftat de uppgifter Vera tagit fram: "Från och med nu håller jag med dig!"

- Det var underbart när han vände, minns hon. Han ifrågasatte sin egen uppfattning och kunde erkänna att han hade misstagit sig. Vem som helst kan ta fel, hur intelligent och skarpsinnig man än är.

Kort därpå avgick Bo Johnson av andra skäl som VD i Nynäs petroleum, Vera kunde andas ut. Men bara för en tid. I mitten av åttiotalet gjorde sig hotet påmint igen, denna gång i skepnad av kolkondensverket Nex. Och Vera återupptog sin kamp, som alltmer kom att likna den klassiska sagostriden mot draken. Entreprenörerna tycktes ha outtömliga resurser för att sprida propaganda. Bland annat öppnade man ett informationskansli och gav ut tidningen "Nexpressen".

- De allierade sig med traktens makthavare. De flesta av kommunens politiker och chefer till exempel lät sig förföras av deras löfte om fler arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt, förklarar Vera.

Motståndsmännens enda vapen var sanningen och de enda pengar de hade kom från Vera.

- Det förekom kolossalt många lögner, berättar Vera. Men vi tog fram siffror som visade hur vansinnigt det hela var, både från miljösynpunkt och ekonomiskt. Vi räknade till exempel ut att varje arbetstillfälle skulle kosta 13 miljoner kronor att åstadkomma.

Samtidigt som man i riksdagen beslutade att förbjuda ytterligare tillförsel av koldioxid i atmosfären gjorde socialdemokrater och moderater i Nynäshamns kommunfullmäktige upp planer som innebar utsläpp på 1,8 miljoner ton koldioxid per år! Men nynäshamnarna vaknade till slut och tog saken i egna händer.

Efter ett möte sommaren 1985, som Nexpropagandisterna anordnat och som drog en påver skara utkommenderade supportrar, lyckades Vera och hennes medhjälpare få låna Folkets hus en kväll. Det kom så mycket folk att alla inte fick plats utan en stor hop trängdes utanför. Och när VDn för Nex ställde sig upp för att berätta om fördelarna med Nexprojektet blev han utbuad.

I valet 1985 fick miljöpartiet 13 procent av nynäshamnarnas röster, socialdemokraterna led en brakförlust och förlorade sin tidigare majoritet. Men striden om Nex fortsatte i ännu några år innan miljöaktivisterna slutligen segrade. Nynäshamn blev en ekokommun. Och Vera och Bo Ax:son Johnson levde fortfarande lyckliga tillsammans. Bo hade om inte blivit miljöaktivist så åtminstone kommit att uppskatta naturen och dess helande krafter alltmer.

"Gamla vanemönster måste brytas"

Kommunalrådet och kommundirektören är de två mäktigaste personerna i Nynäshamns kommunrike. Den ene är politiker, den andre administratör. Förr i tiden skulle de troligen ha kallats hövdingar och legat i fejd med varandra. Nu är de vänner och samsas i var sitt vackra hörnrum på samma våning i kommunhuset. Och inte bara den yttre freden utan kommunens hela inre förnyelse hänger på att de kan förstå, och samarbeta med, varandra.

Tommy Söderblom är den utpräglade realisten, pragmatikern bland nydanarna i Nynäshamn.

Genom honom filtreras de sublimes visionerna ner i Nynäshamnns vardag. Och han har speciella kunskaper om det motstånd mot förändring, den tröghet, som finns inbyggd i det jordiska.

Han vet att all verklig förändring tar tid, att den sker successivt, i oändligt små steg, att den måste vara grundlig för att hålla. Men han har också förstått att de gamla vanemönstren måste brytas och att vårt samhälle inte kan bestå i sitt nuvarande skick. Och de här insikterna är inte enbart intellektuella. De sitter i ryggmärgen på honom därför att han själv har tillryggalagt en lång väg sedan han i sin ungdom jobbade som byggnadsarbetare nere på oljeraffinaderiet.

Ett minne från den tiden har präglats i honom. På raffinaderiområdet fanns det en avstjälpningsplats för kemikalier och restprodukter, en stor öppen pöl, det så kallade svarta havet, som det hela tiden droppade olja i. En sträng vinter på 60-talet när pölen delvis var täckt av is fick Tommy se en sjöfågel som dykt i den i tron att det var vatten. Han sprang ut på isen för att försöka få tag på fågeln och avliva den. Synen av den halvkvävda hjälplösa fågeln etsade sig in i hans minne. Han började fråga sig: Måste det vara på det här sättet?

Men sambanden är komplicerade och vår bundenhet till vårt vanemässiga sätt att leva och vara är stor. Hans eget förhållningssätt förändrades gradvis.

När Nynäs petroleum presenterade planerna på kolkondensverket i början av åttiotalet var majoriteten i arbetarkommunen som han tillhörde för det. Han var en av de få som bestämt motsatte sig det. När det gällde planerna på ett energikombinat däremot anslöt han sig efter att ha tagit del av remissutlåtanden och expertanalyser till den socialdemokratiska partilinjen. Han befann sig således på den tiden i vad miljö kämparna betraktade som motståndarlägret, den gamla ordningens företrädare.

Efter Nex haveri och socialdemokraternas brakförlust i valet 1989 begärde det dåvarande kommunalrådet avsked mitt under mandatperioden och flyttade till annan ort. Tommy Söderblom, som då var chef för HSB, efterträdde honom. Det var inte utifrån en stark maktposition, utan i förkrosselsen efter ett nederlag, som det nya kommunalrådet började sitt arbete.

Men för Tommy medförde den nya arbetsmiljön, där han dagligen träffade och samtalade med sina forna meningsmotståndare i miljörörelsen, en intensifierad personlig utveckling. Funderingar om vårt levnadssätt och vår behandling av naturen och varandra, som länge funnits diffust inom honom, väcktes upp och pockade på handling. Och den form av handling som tycktes utstakad åt honom av ödet var just sammanjämkarens och medlarens. För att det pånyttfödda kommunbarnet skulle få en chans att överleva och utvecklas behövde inte bara de traditionella vänster- och högerlägren inom kommunens politiska beslutandeorgan sammanjämkas utan också idealisternas drömmar och materialisternas tvivel, experternas och administratörernas kunskaper och planer och gemene mans levnadsvanor och begränsade förmågor till förändring.

- Vad vi gör är att utforma framtidens samhälle, och enligt min uppfattning behöver vi så många som möjligt med oss i förändringsarbetet, förklarar han. Kommunledningen kan inte ensam bedriva det, det måste spridas till andra områden av samhället. Det finns mycket i de nya tankarna, speciellt i samband med Agenda 21 och de etiska och existentiella perspektiven som upplevs som flummigt. Och det är inte så enkelt att föra fram dem. Det är ju fråga om att bli mottagen med respekt och tillit. Och då är det viktigt hur man presenterar idéerna. I det här skedet tror jag att man bör vara försiktig och inte föra in alltför vida perspektiv, utan i stället sträva efter att få så många som

möjligt med sig i varje beslut. Vi jobbar oss fram steg för steg och förbereder oss på så sätt för nästa utvecklingsfas som ligger och väntar.

Det handlar mindre om att propagera och påverka än om att informera människor och ge dem möjlighet att själva ta ställning. Och man kan inte bara blint driva sin egen ståndpunkt utan måste tillåta att andra har en motsatt mening, lära sig att lyssna på varandra. På så sätt skapas den rätta atmosfären för en verklig omstöpning, anser Tommy Söderblom.

- Det finns hela tiden både de som kämpar emot och de som är för. De som vill ta mer tid på sig och jobba i mindre skala med det vi behärskar och kan hantera, och de djärva visionärerna som vill gå snabbare fram. Men de som kämpade emot tycker jag har blivit litet mer för. Och de som ville skynda har efter långa och många diskussioner fått en mer realistisk uppfattning om svårigheterna och hindren.

Men det finns väl också ett motstånd som inte låter sig påverkas av förnuftet utan kommer sig av att man försvarar ett visst levnadssätt som man har investerat mycket i?

- Ja, det finns ett prestigebundet motstånd, när man tjurskalligt avvisar något bara för att det inte kommer från en själv. Och det är svårare att hantera. Men jag tror inte att de här svårigheterna kan få så stor betydelse att de kan förhindra utvecklingen. Man kan alltid hitta sätt att övervinna dem.

Den största utmaningen när man ska fatta ett beslut är att bedöma och bearbeta experternas kunskaper. Tommy Söderblom känner att han ibland kanske har varit alltför godtrogen ifråga om uppgifter som han tagit emot och förmedlat vidare. När det gällde Nex till exempel fanns det många motstridiga uppgifter från olika forskarlag och expertgrupper, som de båda lägren åberopade.

Vid tidpunkten för vårt samtal stod en av striderna om en breddning av vägen mellan Västerhaninge och Nynäshamn. Den existerande vägen till Nynäshamn var bitvis smal och kurvig. Men en del ansåg inte att en utbyggnad stämde med ekokommunens idé. Det fanns uppgifter om den ökade mängd avgaser och markförstörelse en utbyggnad skulle innebära. Men det handlade också om att spara liv, och även det kunde visas i siffror.

Kunskaperna förändras oerhört snabbt och man vet att faktaunderlaget när det gäller ett ärende om ett eller ett par år kan vara ett helt annat. Men beslutet kan inte vänta utan måste fattas, säger Tommy. Det kan också hända att man från en forskare får färskare uppgifter som man känner är tillförlitliga. Men så talar man med någon i förvaltningen som har ansvar för just det området och som också har inhämtat kunskaper från sina experter. Och den personen har en helt annan åsikt och säger: ”Jag har jobbat med det här så länge. Det dina experter säger, det har vi haft uppe för länge sen. Det är ingenting nytt.”

Men trots Tommy Söderbloms ifrågasättande av enstaka fakta och motstridiga uppgifter i informationsströmmen har hans grundläggande livshållning förändrats under hans tid som kommunalråd. Han har kommit på det klara med att vi, om vi ska överleva, inte kan fortsätta att exploatera naturen och människan så som vi gör. Vi måste med gemensamma krafter försöka vända utvecklingen. Kanske är det fortfarande möjligt att undvika den stora katastrofen om vi alla hjälps åt. Men om produktionen ska kunna vara av den kvalitet att den är intressant på marknaden måste någon form av storskalighet finnas kvar. Och det krävs ett stort mått av idealism för att frivilligt avstå från de ekonomiska fördelar som rovdriften för med sig.

- De välbärgade har lättare att tänka sig att förändra sitt levnadssätt, till exempel att flytta bort från storstaden för att leva nära naturen, säger Tommy Söderblom. De fattiga är mer beroende av att bo i tätorter där det finns flerbostadshus med el- och vattenförsörjning, arbetstillfällen, kommunala kommunikationer. Man har inte samma möjlighet att ändra sina levnadsvanor. Och det är i världens tätbefolkade områden som rovdriften av naturen gått till ytterlighet och är svårast att komma åt.

Även vattenverket ska vara etiskt

Mats Alberts var "bollplank" åt förvaltningscheferna i Nynäshamn när de försökte sätta sig in i vad det innebär att vara en ekokommun och vart en sådan är på väg. Det var tufft ibland.

- Ofta i den pressade dagliga rutinen på förvaltningarna känns ekohänsynen bara som en massa mer jobb, krångel, tid, pengar, bekänner Mats i en stund av nedslagenhet när vi intar vår lunch i sjukhusets matsal. Det handlar om att förändra inte bara vanor utan själva förhållningssättet till livet. Och det låter sig inte göras på några månader utan kommer säkert att ta många år! I början bemötte man i etablissemanget miljöaktivisternas synpunkter litet nedlåtande. Nu blir man snarare arg. "Va, ska de här idéerna komma in på min förvaltning och krångla!" Man börjar bearbeta sina ömsesidiga projektioner! Det är en härlig terapi! Friskare och mer konstruktivt!

Genom att umgås och samtala med varandra och se nya dimensioner av tillvaron har kommunen och miljökamparna börjat öppna sig för tidigare helt okända synsätt. De underbaraste förändringar börjar visa sig i kommunens psykologi. I stället för att som tidigare nöja sig med att anlägga många gånger krasst ekonomiska, sociala och fysiska synpunkter på sina ärenden försöker man nu medvetandegöra även det etiska och existentiella perspektivet. I december 1996 klubbades beslutet i kommunstyrelsen att detta skulle bli en regel, vilket innebär inget mindre än en kommunal revolution. Ta till exempel problemet med Nynäshamns ömtåliga och kvalitativt svårbemästrade vattensituation.

Vatten är en omistlig förutsättning för liv, bärare av alla mineralsalter, vattenlösliga vitaminer och kolhydrater. Industrivärldens slöseri med denna den dyrbaraste av råvaror kommer med största sannolikhet att leda till en global vattenkris om ingenting görs. I den lilla bit av världen som heter Nynäshamn hade nu det förflutnas missbruk hunnit i kapp invånarna som snart skulle vara utan dricksvatten om ingenting gjordes.

Det var inte första gången vattenhanteringen höll på att skapa kalabalik i kommunen. Det hände redan för fyra decennier sedan och då löste man problemet genom att spränga en 500 meter lång tunnel genom berget som förband den sinande Alvikssjön med sjön Muskan. Nu var Muskan nedsmutsad vilket energikombinatet Nex planerare lovat klara upp genom att leda vatten från Mälaren. Andra ansåg att man skulle strunta i Muskan och dra milslånga rörledningar från kommunens norra delar där det finns en grundvattentäkt i en grusås med det renaste källvatten.

Men nu måste man fråga sig: Är det etiskt och existentiellt försvarbart att göra ett sådant ingrepp? Borde man inte försöka reparera den skada man åsamkat Muskan och finna sätt att rena dess vatten? Och har inte grundvattnet rätt att vara orört? Vatten betraktas ju i många kulturer som något heligt. Finns det alternativa lösningar? Är det ekonomiskt och tekniskt möjligt att avsalta och rena havsvattnet? Kanske de stora berggrum som sprängdes vid Norvik, och som aldrig togs i bruk för oljan som det var tänkt, kan komma till användning? Eller kanske nynäshamnarnas välbefinnande

skulle gynnas om varje familj fick sitt dricksvatten från grusåsen, tappat på flaska?

Varje aspekt av frågan behövde behandlas. Man lärde sig samtala om problemen.

- Vår utmaning är att uppnå enighet, fastän många ärenden är så pressande att de helt enkelt inte kan vänta, förklarar Mats. Men vi har påbörjat en process, öppnat upp nya dimensioner. Och ibland kan det rentav hända att vi genom att lyfta fram och göra alla de här aspekterna synliga till och med kan fatta ett snabbare beslut.

Vattenfrågan hade redan legat som en förstöckning i kommunsystemet i fem sex år. Och beslutet sköts upp ännu ett år, för att man skulle hinna utveckla de alternativa lösningarna. Mats ägnar många timmar åt att förklara kommunens komplicerade psykologi.

- Vilket verksamhetsområde man än kliver in på så suckas och stönas det: ”Men det blir ju bara en massa jobb med det här!” Och eftersom kommunala förvaltningar är uppbyggda som självständiga bolag med en egen budget, delegation och ansvar, så är det få som tänker på helheten.

För Mats är miljömedvetandet en följd av mänsklig mognad. Först när vi upplevt och accepterat vår egen känslighet och sårbarhet kan vi bli till fullo medvetna om naturens sårbarhet.

Vi har i vår kultur fått inpräntat i oss att tänka linjärt – i raka linjer med början och slut. En TV-apparat till exempel börjar för oss när den tillverkas i fabriken och den är slut den dag vi slänger den på soptippen. Vattnets livslängd omspannar i vårt medvetande det ytterligare begränsade skedet av dess tillvaro som börjar när det rinner ut ur kranen eller pumpas upp ur brunnen och slutar när det försvinner ner i avloppet. Soppåsen försvinner för gott när vi knyter ihop den och släpper ner den i sopnedkastet.

Den här missuppfattningen ifråga om hur saker och ting existerar och sker överförs till människan – med tragiska resultat. Vi tror till exempel att vi kan bli kvitt obekväma känslor eller upplevelser genom att förtränga dem, släppa ner dem i det omedvetnas sopnedkast. Om vi bara inte tänker på dem så inbillar vi oss att de är borta. Men det är de naturligtvis inte, lika litet som vårt växande berg av sopor och avfall. De lagras i det omedvetna där de bildar en laddad och farlig skugga som bakom vår rygg påverkar oss.

- Vi vill inte se att det vi gör i dag slår tillbaka i morgon, att vi själva är ansvariga för det som händer oss, förtydligar Mats. Då blir det i stället så att vi, när något händer oss, skyller på slumpen eller någon yttre företeelse eller bov. Genom att exploatera och våldföra oss på naturen blir vi till främlingar för den. Och på samma sätt blir vi, när vi vägrar se sanningen om våra handlingar och relationer, främlingar för oss själva och varandra. Vi hänvisas till en förenklad och förtyglad tillvaro där saker och ting uppfattas precis så som de ser ut.

Mats miljö- och kretsloppsmedvetande har utvecklats genom hans erfarenheter från äldre- och handikappomsorgen där han under många år arbetade, bland annat som utvecklingsamordnare. De äldre befinner sig i slutet av människolivets synliga skede, som av många uppfattas som ett definitivt slut.

- Vår livsåskådning bestämmer hur vi förhåller oss till natur och människor och hur vi bygger våra samhällen. Om vi till exempel tror att utsidan är det enda verkliga kommer vi att se naturen och

människan som objekt, att utnyttja. När naturfyndigheten är förbrukad eller nedsmutsad överges den, när människan slitits ut förvisas hon till ett ålderdomshem. Människan reduceras alltför lätt till en vårdkategori som man sätter en prislapp på. Liksom vi känner stress när vi ser våra marker och träd dö mår vi dåligt när vi ser våra gamla föräldrar eller far- och morföräldrar fara illa i sin förvisning. Våra tankar, känslor och handlingar skapar en inre stress, som gör oss deprimerade och ensamma. Det här är ett kretslopp som vi inte vill se. Vi försöker bli vackra och starka och effektiva utanpå, men vill inte kännas vid vår inre verklighet där våra undertryckta sorger och besvikelser, men också livets stora skatter, finns.

Ledarrollen ger falsk trygghet

Nexkrisen var överstånden och beslutet om miljösatningen fattat. Men kommunkolossen skulle inte förnya sig av sig själv. Dess system var utbränt, dess ådernät bitvis förkalkat. Vad som behövdes var en kommundirektör som omfattade den nya visionen och som hade tålamodet och modet att ta sig an den och genomdriva de nödvändiga förändringarna. Just i det skedet avgick oväntat den gamla kommundirektören och Anders Byström kom i hans ställe.

Att befinna sig på rätt plats i rätt tid är vad den gamle kinesiske filosofen Lao Zi menar med att leva i tao. Och något av gammal orientalisk visdom är skönjbart hos Anders, trots hans blonda storvuxna gestalt. Man upptäcker det vid en närmare bekantskap. Han har en märklig distans, en förmåga att vara mitt i livets flöde och samtidigt lugnt iakttä, ”att verka, som om verkade han inte, arbeta som om arbetade han inte”, som Lao Zi sammanfattar det.

Nynäshamns miljökamper skulle inte ha kunnat föreställa sig en bättre bundsförvant än den de fick i den nye kommundirektören. Anders hade genom egna erfarenheter, bland annat som VD i ett stort svenskt byggföretag, genomskådat vårt samhälles myt om ändlöst framåtskridande och ständigt ökande materiellt välstånd. Personliga upplevelser av att vid ett par tillfällen ha känt marken ”rämma” under sina fötter hade gjort honom medveten om sin egen, naturens och människornas sårbarhet. Han hade stigit av från den snurrande framgångs- och penningkarusellen, intakt och med sin självrespekt i behåll. Nu ville han ägna sig åt att maximera nytta i stället för att maximera vinst.

Det bränner ofta till i någon av de mänskliga hetzonerna som löper här och tvärs genom den kommunala tillvaron – mellan administratörer och politiker, mellan chefer och fackliga ledare, mellan forna Nexanhängare och miljökamper, mellan ekonomiska pragmatiker och djupsinniga filosofer. Och Anders befann sig i centrum, där alla zoner möttes och måste omformas. Ändå tycktes han sällan tappa fattningen. Det är inte det att han inte bryr sig om. Hans engagemang är uppenbart för alla som känner honom. Men han har kommit igenom och förbi något. Kanske själva vanan att klamra sig fast.

- Det är svårt att vara mitt i livsströmmen och samtidigt hantera alla de situationer som uppstår, bekänner han en dag. Ibland strömmar signaler mot mig som känns så obehagliga att jag skyddar mig. Jag får förningar om sanningar jag inte vill se. Det är då rollen kan ta över. Den ger en falsk trygghet, en falsk säkerhet. Vi urskuldar oss med att vårt arbete är så viktigt. Och ändå är det kanske inte mer än ett sandkorn. Vi blir högmodiga och märker inte att alltmer av vår energi går åt till att vidmakthålla ett existerande system där vi känner oss hemma. Man ställs hela tiden inför valet: Ska man falla in i mönstret eller behålla sin integritet, sin inre självständighet, sitt lugn? Och därmed ofta gå på tvärs. Att bevara sin frihet är mycket svårt, men också mycket viktigt.

De hierarkiska strukturer som vi som regel lever i, inte minst i en kommun, ger ledaren makt men skapar ofta passivitet bland dem som befinner sig nedanför honom i hierarkin. Men ledare behöver inte falla in i det etablerade mönstret. Han kan genom att se på ett annat sätt medverka till att skapande krafter frigörs hos hans medarbetare och att de växer i självtillit. Och för Anders blev inre stillhet en hjälp. Det hände ibland att kommundirektören satt blick stilla, blundande bakom sitt skrivbord, och inte hörde sin sekreterare komma in. Han sov inte, utan ägnade sig åt vad George Bernard Shaw en gång kallade ”den förnämsta verksamheten” – att försjunka i medvetandets inre värld.

Inre stillhet är också ett sätt för Anders att frigöra sina egna förmågor. En ledare behöver tillit, tillit till sig själv och till att andra människor kan. Ledarens människosyn och mänskliga egenskaper är enligt Anders oändligt mycket viktigare än hans skicklighet i ekonomisk uppföljning, rationalisering eller i att hantera makt. Pengar korrumpierar oerhört. Pengar skapar rädsla. När man blir bedömd utifrån ett vinstbegrepp så är man medveten om det hela tiden, varje dag. Människor kan med de enklaste medel manipulera en.

- Man får slänga den traditionella maktrollen på sophögen och på ett helt annat sätt försöka bli en del av de människor man jobbar med, sammanfattar han sitt synsätt. Man måste inte alltid sitta inne med svaren. Men man behöver försöka få ihop spretiga tankar och linjer till någonting som är gemensamt. Man måste kunna se till huvudproblematiken eller helheten. Och är man skicklig så kan man göra det utan att någon känner sig åsidosatt, trampad på tårna eller orespekterad.

Att balansera i kommunvardagens virvlar kan vara lika utmanande som att paddla kajak i hård kuling eller att bestiga bergstoppar. Anders har sin kajak vid en brygga nedanför kommunhuset och han älskar det bergiga Bhutan där han klättrat både med sin hustru Lill och med den svenska kungen och drottningen.

De stora äventyren finns där man minst anar det, ofta gömda i upplevelser som man helst skulle vilja slippa ifrån, i motigheter och problem. En dag fick han till exempel en anmälan om att en chef i kommunen hade uttryckt sig kränkande gentemot sina anställda. Det hela lät förskräckligt, men Anders anade att något inte stod rätt till. Han blev med ens mycket vaken och lyssnade.

- Det är som om jag befinner mig med litet på avstånd från mitt vanliga jag, ändå är jag intensivt närvarande. Mitt inre för liksom hela tiden en dialog med min person om vad som pågår.

Han beslutade sig för att försöka gå till botten med det hela och stämde möte med den anklagade chefen för att höra dennes version av vad som hänt. Chefen förnekade bestämt att de nedsättande orden hade yttrats. Anders kallade till sig uppgiftslämnarna för att höra deras berättelse. Och under ett samtal med alla inblandade som varade en hel förmiddag uppdagades så småningom att uppgiftslämnaren hade fabricerat sin egen bild av skeendet, som inte stämde med vad som verkligen hade ägt rum. Han hade projicerat sina egna fördomar, åsikter och tidigare upplevelser på chefen, tyckt sig höra ord som aldrig uttalades. Dessa hade han återgivit för andra, och så småningom efter att ha upprepats många gånger började de te sig sanna.

Anders minns mycket tydligt allt som sades, händelsen har fått en speciell betydelse för honom.

- Vi nådde bortom och förbi det här yttre tyckandet och möttes mer som oss själva. Efter ett långt och koncentrerat samtal, utan aggressivitet, förstod vi alla vad som skett, att de nedsättande

uttrycken verkligen kommit till i uppgiftslämnarens tankevärld. Ingen av de närvarande dömde denne. Det är mänskligt att göra sådana misstag, i synnerhet om situationen är känslomässigt laddad för en. Ett nytt förtroende och ny närhet växte fram mellan dem som var med om den här intensiva konfrontationen. Vi såg det i varandras ögon. Vi hade varit med om något som andra inte hade upplevt. Äventyret tog överhanden över den beklagliga tilldragelse som föranledde vårt möte.

Som ledare händer det en alltför lätt att man fastnar i den yttre händelsen, menar Anders. Och att man underkänner människor på grund av yttre prestationer och uttalanden. Man letar ständigt efter de idealiska medarbetarna och ser inte att de finns omkring en hela tiden.

Ofta under mina samtal med Anders undrar jag: Hur kom han underfund med det där? Var lärde han sig till exempel att i den gråaste vardagen och jobbigaste psykologin gräva efter livselixiret? Hur kommer det sig att han inte faller till föga för illusioner om makt och glamour som de flesta av oss aldrig ens börjar ifrågasätta? Hur förvärvade han sitt tålamod?

Jag lyssnar och samlar ledtrådar. Och så småningom skapar jag mig en bild.

Han växte upp i en familj vars hela tillvaro var uppbyggd kring yttre framgång, pengar och status. Fastän han inom sig var kritisk mot föräldrarnas livsstil och värderingar, hamnade han själv som byggnadsingenjör i byggbranschen precis som sin far. När han var 32 år blev fadern som var direktör för ett stort byggbolag avskedad. Och därmed slogs föräldrarnas tillvaro i kras. Pengarna tog slut, vännerna försvann. Och de psykologiska problemen kom upp till ytan. Först då, när föräldrarna befann sig mitt i ett stort elände, kände Anders att han kom dem nära.

Allt var borta, slut. Men kärleken emellan oss fanns kvar. Och vi växte och mognade under de här svåra åren. Mina föräldrar förstod att den makt som de byggt sitt liv kring inte är något värd. Lidandet medförde något mycket positivt, för oss alla. Jag förstod att jag måste grunda mitt liv på andra värderingar. Och att jag själv formar det som händer mig. Den värld jag ser framför mig är direkt förbunden med mitt eget medvetande. Och därför kan jag också genom mitt inre förhållningssätt förändra den.

Framtiden finns i vårt inre

Första gången jag träffade Agneta Landin var när jag som gäst deltog i ett informellt möte med Anders och Nynäshamns förvaltningschefer. Hon och jag var de enda kvinnorna i kretsen av män. Och hennes kvinnliga gestalt, till och med den eleganta blå dräkten, gjorde ett skyddslöst intryck, som en ensam hög ton i en basmelodi. Och allt som hon med måttfullhet, inre koncentration och energi uttryckte bildade liksom en kontrapunkt till det övriga samtalet.

Agneta Landin var mycket väl förberedd för sin uppgift när hon i början av 1990 kom som skolchef till Nynäshamn. Efter mångårig erfarenhet som lågstadielärare var hon skolledare i en stor högstadieskola i Stockholm, där hon bland annat blev särskilt skicklig i att hantera stökiga elever och i att tränga in i mobbningsproblematiken. Medkänslan med människors undanskuffade och misskända känsloliv fanns hos henne redan när hon var barn.

Hon är övertygad om att hon skulle ha gått under om hon inte hade haft styrkan att göra revolt mot den ytliga människosyn som råder i samhället. Hon började analysera mekanismerna som låg bakom ett sådant förhållningssätt. Och hennes ansträngningar har inte bara helat henne och påskyndat

hennes egen mänskliga mognad. De har också utvecklat känslighet och skarpsyn när det gäller bakgrundsprocesser över huvud taget. Det är en sådan visdom som är särskilt outhärlig för Nynäshamns transformation, eftersom det är just i mönstren bakom de konkreta förhållandena som både de skapande och de hindrande krafterna finns.

- Det finns i gamla söndermultnande system och organisationer, inte minst i skolvärlden, en sorts underjordiskt hav av oförstådda känslor, förklarar hon. Och de här känslorna vet man inte hur man ska ta tag i. Vi har ingen tradition att samtala om sådant, särskilt inte bland högre chefer och makthavare. Och där är behovet allra störst, eftersom det ju i alla organisationer är uppifrån man måste påverka och förändra för att möjliggöra en blomning nedifrån. Att ha känslor tar ju tid. Om det händer något som gör en ledsen och man ska uppleva det måste man låta ledsnaden finnas. Det betyder att man kanske är ur gängorna när man ska gå på ett viktigt möte, mindre handlingskraftig en tid. Men om man skjuter undan sina känslor blir man mer mekanisk, och så småningom helt känsloloss. Man måste tillåta känslorna annars förblir den känslomässiga utvecklingen bara ord. Kvinnliga ledare anses vara mer mänskligt medvetna och skickligare på att hantera känslor. Jag är inte säker på att det är så, ibland är det goda kvinnliga ledarskapet en myt. Kvinnor har lika stora problem med känslorna som män, men problem av annan art. Makt är ett nytt område för kvinnor och det finns få förebilder.

En kvinna i ledarposition som tar hänsyn till de djupare mänskliga aspekterna och samtidigt vill använda makten konstruktivt för att förändra blir mycket ensam. Och har inget skyddsnet.

- Karriären har utkrävt ett pris och många kvinnor har privata besvikelser bakom sig när de kommer upp i en maktposition. Och det gör dem sårbara. Allt fungerar bra tills man stöter på allvarliga motsättningar och då det hårdnar till, säger Agneta. Då ligger det nära till hands att man antingen backar och slutar driva utveckling eller omger sig med jasägare. Ett annat sätt är att man i brist på positiva förebilder tar till makten på ett negativt sätt, till exempel skapar intriger eller tar till andra manipulativa medel. Kvinnor är omhuldade och omhuldande i medgång men inte i motgång. I motgång kommer rädslan och då tänker man på sig själv.

Många tror att man måste vara säker på sin sak för att vara stark i en konfliktsituation. Men det är man ju ofta inte, särskilt om man är medveten om det mänskliga intellektets begränsning.

- Det viktiga är att man har inre trygghet, att man är vän med sig själv, förklarar Agneta Landin. Att man när livet i det yttre kärvar till, kan prata med sin själ och inom sig själv komma till rätta med problemen.

I en politiskt styrd organisation som en kommun blir integriteten i maktutövandet en brännande fråga för de administrativa cheferna. Maktkonstellationen och därmed de politiska direktiven kan ju förändras vart fjärde år, vilket lätt kan korrumpas om man blivit alltför bunden till sin position. För att undgå de här farorna har Agneta alltid, särskilt när det kärvar till sig, tanken med sig: "Om det blir för svårt så lägger jag om rodet. Så får jag ta nya tag sedan och hitta på något annat tillvägagångssätt." Den här distansen till yrkesrollen upplever hon som en sorts skydd.

Agneta och hennes medarbetare försökte föra in meditation som en del av de dagliga rutinerna på skolkontoret. Det var inte lätt bland ringande telefoner och brådskande ärenden. Men under arbetet med den nya skolplanen avslutade man sina sammanträden med en stunds gemensam inåtvänd stillhet.

Att fostra känslomässig medvetenhet är enligt Agneta den enda utvägen för vårt samhälle.

- Alla vet att vi måste lära oss att prioritera och fördela resurserna om vi inte ska gå tillbaka i vår utveckling. Ta till exempel sjukvården här i Sverige. Vad ska man satsa resurserna på? Vi kan inte göra prioriteringar utan att känslorna kommer in. Vi måste medvetet ta kontakt med vårt inre för att klara det här. Vi måste lära oss att hantera de konflikter som kommer att uppstå, träna oss i att titta utifrån på oss själva.

Framtiden skapas i små steg

Litet till höger om infarten till Nynäshamn ligger bostadsområdet Backlura med sina tegelfärgade betongkolosser, ett monument över 70-talets tillväxtdrömmar, där det mänskliga kom i kläm.

Backlura var länge ett problem för politikerna i Nynäshamn. Hyresgästerna klagade och en stor del av lägenheterna stod tomma. De ansvariga resonerade om vad man skulle ta sig till med det. I slutet av 80-talet hade man långtgående planer på att bygga ett servicecentrum. Men eftersom det saknades pengar lades projektet ner. Och hade inte invandrarverket för några år sedan bett Nynäshamn att härbärgera 350 flyktingar från f d Jugoslavien skulle kanske ingenting ha hänt i Backlura. Det var nu inte en sådan förändring som de permanentboende hade hoppats på. Men en dag fann man delar av sitt bostadsområde förvandlat till en provisorisk flyktingförläggning.

Ett litet stycke av stora världen med dess obegripliga tragedier och lidanden hade dumpit ner som en främmande substans i Backlura. Reaktionen blev våldsammare än de ansvariga kommunala tjänstemännen räknat med, och den påkallade akuta åtgärder. Men den blev också en uppfordran till politikerna att ta itu med vad de så länge skjutit upp, Backluras långsiktiga upprustning.

Man beslöt skicka Inger Andersson, ledamot av fullmäktige, till Backlura för att försöka reda upp problemen. Och Inger Andersson hade nått en punkt i sitt liv när hon var redo att ta ett nappatag med vår folkhemsskugga. En annan person som ödet sände var den danske trädgårdsmästaren Nicolai Ussing, som flyttat till Nynäshamn därför att den blivit en ekokommun. Nicolai är expert på biodynamisk odling och fick till en början ett beredskapsarbete. Han blev senare projektanställd som Inger Anderssons högra hand i Backlura. Ytterligare en hjälpare, Ulla Tärnell, som tidigare arbetat på socialförvaltningen, anställdes.

De första hyresgästmötena som Inger ordnade blev stormiga. Man protesterade mot den plötsliga trängseln och det främmande stojet och springet i trappuppgångarna, oroade sig för nedskräpning och att flyktingarna skulle dra med sig en ökad kriminalitet.

- De boende hade länge känt att de försumrades, berättar Inger för mig när jag träffar henne i Backlura. Nu blossade missnöjet upp. Negativiteten var så intensiv under de första mötena att man hade kunnat skära i den med kniv.

Ord kom Inger ingen vart med. Vad hon än sade spelade man ut ett trumfkort: "Ingen bryr sig i alla fall, det görs ingenting!" Det enda hon kunde göra var att försöka att inte bli arg utan ta emot kritiken och låta den landa, vänta på att hyresgästernas inre tryck skulle lätta.

Om det inte hade varit för Nicolai skulle man kanske aldrig ha kommit någon var. Men Nicolai tog

med sig några tolkar och gick till flyktingarna och frågade om det fanns någon som ville hjälpa honom med det gröna arbetet. Några få anmälde sig. Man började med att laga staket, lägga kantsten, rensa rabatter, beskära buskar och träd m m. Med hjälp av en liten summa försäkringspengar röjde man bort ruinerna efter en nedbrunnen barnstuga och anlade ett stort trädgårdsland, där man odlade biodynamiskt – potatis, majs, broccoli, bönor, sallad, tomater. Man upptäckte att bosnierna hade haft trädgårdsodling på skolschemat redan från lågstadiet och var oerhört skickliga. I deras hemtrakter hade man ännu inte anammat några kemiska bekämpningsmedel och därför hade de ett naturligt ekologiskt synsätt.

Man plöjde och vände jorden på ett igenvuxet koloniområde och försåg redan existerande trädgårdslotter med ny jord. En basketplan asfalterades. Man byggde bordtennisbord, anlade promenadvägar, planterade fruktträd och blommor och sådde nytt gräs. På hyresgästmötena uttryckte man farhågor om att den nya fägringen skulle locka till ökad skadegörelse, men de visade sig obefogade. Tvärtom minskade skadegörelsen.

Få av flyktingarna stannade så länge att de kunde glädjas åt den första grönsaksskörden, som såldes av ungdomarna och barnen i området. De flesta albanerna skickades tillbaka till Kosovo, de övriga flyktingarna spreds ut till andra orter i Sverige och förläggningen lades ner. Efter sig lämnade de inte bara en ymnig grönsaksskörd och fysiska förbättringar. Inte heller backluraborna var längre desamma. När den värsta rädslan och vreden kommit av sig hade något börjat ske i deras inre.

Det betydde inte att Backlura med ens blev annorlunda. En främling skulle kanske inte ens ha märkt någon skillnad.

- Många gånger vill våra uppdragsgivare se stora omvälvande och snabba resultat. Men det finns ingen här som mäktar med något sådant. Och då tycker man att vi inte kommer någon vart och att det inte är någon idé. Men vi är envisa och vi poängterar, att nu är det de små stegen som gäller. Det som sker måste bottna hos de boende själva om det ska ge resultat. Och det tar tid, förklarar Ulla Tärnell.

Hon har blivit backlurabornas egen länk till det svenska sociala välfärdssystemet. Att gå till Ulla när man befinner sig i nöd är lättare än att ta sig ner till det stora kommunhuset. Och en stor del av områdets lägenheter bebos fortfarande av flyktingar som ännu inte lärt sig svenska.

Över huvud taget finns det mycket växtmån i Backlura, både mänskligt och fysiskt. Nu planerar man att bygga en äventyrslekplats och skapa en Folkets park där de boende ska kunna hålla gemensamma fester. En ”miljöstation”, intensifierat folkhälsoarbete och kursverksamhet står också på agendan. Köksträdgården blir större och rabatterna och träden fler. Och kanske sprider sig Backluraandan till liknande bostadsområden på andra håll, inte bara i Sverige utan i världen.

Även i de stora sammanhangen intresserar man sig för det lilla perspektivet, för vad Inger kallar ”de små stegen”. Och en av de ”stora” frågorna är: ”Hur få oss människor att ta ansvar för och vara delaktiga i det som är närmast oss i livet, vår närmiljö?”

Det djupaste i oss är gott

På karriärutvecklingsföretaget New Start i Stockholm bedriver Frances Broman en annan sorts förädling än sin farfar Axel Ax:son Johnson som grundade oljeraffinaderiet i Nynäshamn. Genom

Frances har den gamla familjenäringen definitivt lyfts till en ny nivå. Hennes affärsidé är inte förädlingen av en materiell substans utan förädlingen av immateriella mänskliga skatter.

- Många av våra problem och mycket av vårt missnöje kommer sig av att vi låtit vår natur grumlas av främmande element. Vi låter oss alltför mycket styras av yttre förväntningar och krav eller omedveten psykologisk prägling, förklarar hon. Om vi kan släppa allt det där och ta reda på vad vi själva innerst inne vill blir vårt liv lyckligare och mer meningsfullt.

Det låter enkelt och självklart. Men Frances var liksom Nynäshamn tvungen att gå igenom en smärtsam och omvälvande självrannsakan för att upptäcka det. Hennes kris sammanföll i tiden med Nynäshamns Nexbrottnings och orsakades också delvis av en alltför yttlig självbild. Hon minns att hon som barn var mycket allvarlig, fastän hon inte visade det. Föräldrarna reste mycket och hon flyttade mellan hemmet Hamnvik och farföräldrarna på Nynäs Gård. Hon spelade musik, läste mycket och kunde ”inte få struktur på sina funderingar”. Bl a hittade hon Heinrich Harrers bok *Sju år i Tibet* i sin pappas bokhylla. Den satte outplånliga spår och väckte hos henne en stark fascination för tibetanska munkar.

Så fort hon blev vuxen reste hon ut i världen. Människor i Sverige blev annorlunda mot henne när de fick kännedom om hennes familjebakgrund, och hon led oerhört av det. Nu ville hon finna sig själv och skapa sina egna villkor. Hon hann bo i Frankrike och uppleva San Francisco under 60-talets hippieuppsving innan hon förälskade sig och gifte sig med en man från Tahiti. På Tahiti betydde hennes bakgrund ingenting. Den lätthet varmed hon gled in i en polynesisk tillvaro övertygade henne om att hon har levt där i tidigare liv. Hon kom i kontakt med buddhismen, började öva meditation, försörjde sig som turistvärdinna och fick en son. Efter 11 år bröt hon upp från äktenskapet och återvände till Sverige, där hon träffade den man hon nu är gift med.

Genom återkomsten till Sverige knöts hon åter närmare familjetraditionen. Men det innebar inte bara ny utveckling, utan ställde henne också ansikte mot ansikte med sidor av henne själv som hon kanske omedvetet hade försökt fly ifrån.

- Jag ramlade direkt in i den gamla strukturen som jag hade lämnat och som jag egentligen trodde att jag hade klarat av. Det var att vara pappas duktiga flicka, förklarar hon. Jag började bygga upp en profil utåt, jag pluggade ekonomi, blev marknadsansvarig på en resebyrå. Nästa uppgift blev på Nordstjärnan där min pappa var koncernchef. Till en början jobbade jag med interninformation. Jag såg mig själv i en roll där och tyckte att det här är ju jag. Jag blev invald i styrelser. Jag var den första kvinnan som blev invald som fullmäktige i Stockholms Handelskammare. Jag var inte medveten om i hur hög grad mina handlingar påverkades av en önskan att bli accepterad!

För en annan människa skulle en sådan karriär ha kunnat vara det rätta. Men för Frances var det inte det. Hennes motiv var inte genuina. Hon ville det inte för sin egen skull. Men hon kunde inte inse det, inte förrän livet genom en kris hårdhänt öppnade hennes ögon. I dag ser Frances det som en välsignelse att illusionen till slut brast, men då var hon lika fast i den och de drömmar som välvdes kring den som Nynäshamn någonsin i sina Nexdrömmar.

Processen påminde om Nynäshamns. Uppvaknandet kändes som en sorts död. Men sedan kom det nya livet och ett språng framåt i medvetenhet.

- Jag åkte fullständigt ner. Jag hade inget ego kvar. Hela min identitet hade försvunnit. Men så beslöt

jag mig för att ta tag i det här. Jag gick i terapi och jag återupptog mina meditationsövningar som jag börjat med på Tahiti.

Ur de här erfarenheterna växte det fram en önskan att hjälpa andra att komma tillrätta med sina yrkesroller.

- Jag började hitta mig själv och samtidigt kunde jag vidareutveckla ett intresse som jag ärvt från tidigare generationer. I vår familj har man alltid värnat om människan i företaget. Min farfar Axel Ax:son Johnson var patriarkalisk. På hans tid fanns det inga sociala förmåner. Och var det någon som var sjuk på verkstadsgolvet så fick den personen alltid den bästa vård som stod att uppbringa.

Den inre "hemkomsten" speglades i Frances yttre liv genom att hon återvände till Nynäshamn och slog sig ner på Bedarö. Så småningom flyttade andra syskon och kusiner också dit. Och den familjegemenskap och sammanhållning som hon längtat efter blev verklighet.

Till en början arbetade Frances mest med höga chefer, som sökte lägga om rodet, en genom New Start som hon startade tillsammans med en god vän har verksamheten vidgats till att omfatta alla yrkeskategorier.

- Jag vet nu vem jag är, var jag befinner mig och vart jag är på väg, förklarar hon. Och det gör att jag kan bli till nytta för andra, som hamnat i en liknande situation som jag en gång befann mig i.

Hennes metod är att ge verktyg till självhjälp, att underlätta för människor att komma till insikt. Man ger inga svar utan lär klienterna ställa frågor, som t ex Vem är jag? Vad kan jag? Vad vill jag? Vad värderar jag? Vad gör mig lycklig? Vad är mina mål? Hur vet jag vad som är rätt arbetsmiljö och företagskultur för mig? Om jag fick planera tio år framåt i tiden, vad skulle jag då vilja göra med mitt liv? Vad ger mig näring och får mig att må bra?

Många har ett arbete för att få pengar eller visa sig duktiga. Vi jämför oss med andra och tänker att om jag inte kan mäta mig med honom eller henne, då är jag ingen bra människa. Vi låter oss påverkas av våra föräldrars förväntningar och är alltför beroende av omgivningens uppskattning. Vi vågar inte riktigt drömma, tror inte att vi får det. Vi tänker att för att bli lyckliga måste vi först göra det och det och det. Våra yrkes- och karriärproblem handlar ofta om vårt inre.

- Vi blir så sårbara när vi identifierar oss med våra yttre roller och blindar för den verkliga meningen med vad vi gör, säger Frances. Allt ter sig slumpmässigt och jobbigt för oss. Vi kan inte överblicka vart vi är på väg. Yrkeslärande och kompetensutveckling blir bara ord om inte vi själva vet vad som är viktigt för oss.

De omedvetna mönstren och vanorna är en sorts slagg i vårt väsen som måste avlägsnas för att vi ska kunna ta fram våra bästa skatter. Men sådana förändringar sker inte under en kurs eller ett seminarium utan efter hand. Vad Frances Broman hoppas uppnå är att så några frön, sätta igång en process som kan bära frukt om tre månader eller tre år, beroende på individens läggning och omständigheter.

- Det djupaste i oss är gott. Men på grund av hur livet har farit fram med oss har vi svårt att erkänna det. Innerst inne vill vi väl och är delaktiga i ett stort mönster där vi alla hänger ihop. Det finns hopp för alla, alla kan till slut hitta fram till sig själva, hur krångliga och omöjliga

omständigheterna än kan te sig.

I framtiden kommer det att finnas allt färre fasta jobb, tror Frances. Enligt färsk beräkning kommer vi snart att byta jobb minst tio gånger under vårt liv.

- Vi kommer inte att ha jobben så länge att vi hinner identifiera oss med dem. Och man kan föreställa sig vad det innebär av uppräckning, anpassning, nya konstellationer av människor. Det blir viktigt att skifta uppmärksamheten inåt. Man måste hitta ett inre centrum.

Alternativa anställningsformer och fler volontärjobb där man får testa sina förmågor ser Frances som ett naturligt inslag i vårt framtida arbetsliv. Vi kommer att ha projektanställningar, hemarbeten, kanske till och med dela på ett heltidsjobb. En del av vår tid och kraft kommer att gå åt till att ta hand om varandra, när staten och kommunen inte längre kan ta hand om oss. Kanske kan vi avhjälpa litet av arbetslösheten genom att ägna en eller två arbetsdagar i månaden åt miljöarbete – samhällstjänst.

Frances och hennes man Claes hoppas att längre fram kunna bo i Nynäshamn även under vinterhalvåret. De engagerade sig båda i kampen mot Nex och var med och utvecklade en alternativ plan för att göra Nynäshamn till ett seglarcentrum, vilket skulle föra med sig andra fritids- och idrottsaktiviteter.

Frances känner att hon genom sin egen kris har blivit delaktig i samma nya liv som sjuder i Nynäshamn. Och Nynäshamn är hemlighetsfullt invävd i hennes framtidsvisioner om ett annat, mer rofyllt och inspirerat liv.

- Nynäshamn har allting som en framtida idealkommun behöver – havet, den vackra naturen, närheten till storstaden. Framtidens arbetsmarknad kommer att ge oss mer tid över att njuta av naturen och ägna oss åt våra hobbies, snickra, väva, odla, plocka svamp. Hur vi bor, hur vi umgås med varandra och vårt inre tillstånd kommer att tillskrivas en mycket större betydelse än i dag.

Gränsöverskridande bättre än strid

- Jag minns att läpparna fastnade, jag var alldeles torr i munnen. Men det brann i mig. Det ska sägas! Jag är bara redskapet.

Birgitta Ahlneby blev en av de ”barnmorskor” som hjälpte till att förlossa Nynäshamns nya liv. Hon hade aldrig intresserat sig för partipolitik eller agiterat för något. Hon hade låtit sig smälta samman med träd och stenar och hav och levde i naturens kretslopp. Men den nynäshamniska tillvaron gungade i sina grundvalar och då krävdes det krafttag.

Bland dem som bidragit till att fördjupa Birgittas insikt och respekt för livet i alla dess former finns, förutom naturen själv, Birgittas f d man Börje och barnen i skolan på Muskö, där hon arbetar. Börje är bonde och driver ett jordbruk på Herrö gård.

- Han äger de enkla självklarheternas visdom, säger Birgitta, har tålmodet att vänta ut ett skeende. Försöker inte behärska naturen, utan samarbetar med den. Låter till exempel snöstormen bedarra innan han tar fram snöplogen. Kanske är det denna plats mitt i den flödande livsprocessen som fyller honom med en sådan naturlig självtillit.

Barnen visar genom sitt sätt att vara att de ser igenom de strukturer som vuxna bygger sin bundna tillvaro på. Man tror att de tänker på vad man själv talar om, men i själva verket tänker de på andra ting. Och deras tankar är ofta både större och visare än ens egna. De erfar tillvaron som en helhet, och är redan det som vi vuxna har ett så stort behov av att lära oss. När sexårige Eddie skulle bygga en solbil fann han det självklart att solen, som håller alla planeterna svävande, också skulle kunna lyfta en bil. Och Håkans syster Erika kan höra vågornas musik. Hon gör små melodier som Birgitta har hjälpt henne att sätta toner till.

Nynäshamns kommun med dess problemfyllda och stökiga vardag har också givit Birgitta möjlighet till nya erfarenheter och insikter. Dess miljöparti, i vilket Birgitta varit och är verksam, har för henne mera varit en materialisering av en levnadsfilosofi än ett traditionellt parti. Redan 1979 debuterade miljöpartiet i kommunfullmäktige. Birgitta kom med tre år senare när Nexkrisen var under uppsegling.

- Först sa vi bara nej, nej, och kämpade emot i allt. Vi bars av ett brinnande engagemang och ansåg oss veta vad som var rätt och hade inlägg i varje fråga. Vårt förhållningssätt byggde in ett motstånd, som drev in människor i två motsatta läger – något som kändes så nödvändigt i det skedet.

Miljöpartiet blev något av ett språkrör för motståndet mot Nex. Alla andra tycktes vara för. Enormt mycket lades ner på förberedelser för Nex, både i kommunala insatser och pengar.

- Vad som hände när Nexbubblan slutligen sprack var på sitt sätt lika märkligt som när Berlinmuren föll, säger Birgitta. Ingen hade kunnat räkna ut det på förhand, och ingen enskild individ eller grupp i Nynäshamn eller någon annanstans kan ta åt sig äran för det. Nexjätten började vackla. Och till slut, efter många ronder, säckade han ihop.

- Då var det som om luften för en tid gick ur Nynäshamn. Det blev ett tillstånd av vakuum. Hur skulle vi nu klara vattenförsörjningen, brandstationen, vägarna, uppvärmningen? Ingen alternativ strategi fanns. Och vi miljöpartister som hade blivit starka genom kampen mot en yttre fiende visste inte vad vi skulle göra. Vi hade tagit för givet att vi alla tyckte samma sak. Men vi hade aldrig pratat om vad vi ville, bara om vad vi inte ville.

För sin del kände sig Birgitta inte längre hemma i det svartvita, antingen-eller-tänkandet. Att lägga ner all sin kraft på att arbeta emot hade fått henne att känna sig tom. Nu ville hon jobba *för* i stället. Men hur skulle det kunna ske från den partipolitiska plattformen? Skulle det vara möjligt att släppa det splittrande och söndrande och även i politiken finna och verka på ett livsbejakande, glädjefyllt och gränsöverskridande sätt?

I samvaro med barnen hade Birgitta lärt sig se lekens och lekfullhetens ”lyftande, samlande och helande” kraft. Lek innebär gränsöverskridande och lockar fram den inre tanke- och känslkraften. Skulle det vara möjligt att låta det här förhållningssättet prägla även det politiska arbetet – att hitta det livsbejakande bortom rollerna och strukturerna i den till synes så tunga ”kommunapparaten”?

- Som politiker eller tjänsteman i en kommunal organisation är det så lätt hänt att man identifierar sig med den roll man har. Lagarna, reglerna, pappershögarna, förväntningarna och formerna för hur arbetet bedrivs gör det sannerligen inte lättare att hitta varandra, de människor vi är bortom rollerna. Att se till det som förenar oss i stället för till det som skiljer oss åt.

Men Birgitta kände att just det var nödvändigt. Och att det enda sättet var att börja med sig själv. Att gå självkännedomens väg. Hon blev uppmärksam på sig själv i olika situationer när hon höll på att dras in i stressen. Det hjälpte henne att hitta nustunden. Hon lärde sig erövra varje ögonblick i stället för att leva i det som skulle ske några timmar senare. Och då upptäckte hon att det inte spelade så stor roll vad hon gjorde, utan att det var hennes förhållningssätt som var det viktiga. Det handlade också om att se sitt eget värde.

- Vi sökte samarbete med alla som ville ge utrymme åt våra idéer, berättar hon. Jag bjöd hem företrädare för kommunen och för de olika partierna för att i min egen miljö riktigt få känna efter vad de menade. Socialdemokraterna som hade lidit förluster både i valet och i Nex var mycket ödmjuka. Jag fann en uppriktigt god vilja hos dem. Och så började vi arbeta, trevande och med möda. Men det är ju också en lång process. Alla hade sina olika roller och försökte överrösta varandra.

När Birgitta blickar tillbaka på vad som hänt tänker hon att det kanske inte bara är kommuner som måste nå pendelns ytterläge för att kunna svänga. Även individer kan behöva göra det för att lära sig se och förstå? Bakom rovdriften av naturen står den del av osäkerhet, rädsla och okunnighet med makt, regler och kontroll. Och först när allt detta rasat kan pendeln svänga. I sitt eget liv ser Brigitta tydligt att problemen krupit allt närmare henne själv.

- Till att börja med var det längst där borta jag ville förändra och som jag koncentrerade mig på. Först var det världen, sedan var det vårt land, kommunen och alla de andra människorna, tills jag plötsligt insåg att det är med mig själv jag måste börja. Jag upptäckte att jag alltid känt att jag egentligen borde vara någon annan. Det som är jag själv har liksom inte kommit på plats. Jag har inte accepterat mig själv! Och det är det här, att människor inte är tillfreds med sig själva, som det spelas på ute i samhället och politiken hela tiden. När jag helt och fullt accepterat det som är jag, då är inte det mest väsentliga att vi ska ha 500 000 mer till det projektet, eller att säga ”nej, det här får ni inte göra, utan gör det”. Då har jag ju tagit in visionerna, ekoprojekten... allt det där är i mig. Då behöver jag inte säga någonting eller ha dem på mitt skrivbord som papper eller dokument. Först då blir det verklig kraft i arbetet.